

УДК 332.146:330.322

Ганна Цадо

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. В даній науковій статті аналізується проблеми формування та розвитку регіональних економічних угруповань та умови формування інтеграційної взаємодії регіонів України, визначено шляхи дослідження принципів розвитку інтеграційних процесів в рамках регіональної інтеграції, форми регіональної інтеграції як ключової тенденції господарського розвитку; визначені шляхи розробки механізму формування стратегічних інтеграційних пріоритетів регіонів України.

Ключові слова: регіональні структури, регіоналізація, механізм інтеграції, кластери, інтеграційна стратегія.

Анна Цадо

МЕХАНИЗМ ИНТЕГРАЦИОННОГО ВЗАЕМОДЕЙСТВИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Аннотация. В статье дан анализ формирования и развития региональных экономических группировок и условия формирования интеграционной стратегии регионов Украины. Рассматриваются вопросы формирования предпосылок интеграции региональных структур, определены пути исследования принципов развития интеграционных процессов в рамках региональной интеграции и разработки механизма формирования стратегических интеграционных приоритетов Украины.

Ключевые слова: региональные структуры, регионализация, механизм интеграции, кластеры, интеграционная стратегия.

Anna Tsado

MECHANISM OF INTEGRATION CO-OPERATION OF REGIONAL SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS

Abstract. The article analyzes the formation and development of regional economic groupings and conditions of the integration strategy of Ukraine. The questions of the formation of the prerequisites of Ukraine's integration into regional structures identify ways to study the principles of the integration processes within the framework of regional integration and develop a mechanism for the formation of strategic integration priorities of Ukraine.

Keywords: regional structures, regionalization, mechanism to integrations, clusters, integration strategy.

Вступ. Сучасний етап функціонування національної економіки характеризується становленням нової моделі розвитку національного господарства. Асиметрії в економічному і соціальному розвитку регіонів України особливо загострилися, починаючи з середини 90-х років. Головною причиною поглиблення диспропорцій є відмінності у можливостях пристосування регіонів з різною структурою економіки до нових умов.

Взаємозалежність економік регіонів проявляється не тільки в області торгівлі товарами і послугами, але й в області виробництва. Відмінною рисою розвитку національного господарства України є економічна інтеграція, що може стати засобом прискореного регіонального розвитку. Слово "інтеграція" походить від латинського "integer" - цілий; отже, інтеграція веде до утворення цілісної економічної системи [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні теоретичні основи розвитку соціально-економічних систем розроблені у фундаментальних працях М. Вебера, В. Вернадського, Дж. Ст. Мілля, До. Маркса, А. Маршалла, Дж. Кейнса, Н. Кондратьєва, Я. Корнаї, А. Сміта, Д. Рікардо, М. Туган-Барановського, Р. Харрода, Дж. Хікса, Й. Шумпетера, а також вітчизняних і російських дослідників: І. Бланка, З. Варналія, А. Гальчинського, Б. Губського, В. Дегтяренка, В. Ковальова, В. Коссова, Д. Лук'яненка, Ю. Лисенка, Ю. Макогона, В. Хобти, В. Чужикова, М. Чумаченка, В. Шапіри, О. Шниркова, В. Шевчука та інші [4, 5, 6, 7].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Разом з тим аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень, присвячених інтеграційній взаємодії соціально-економічних систем регіонів України, дозволяє стверджувати про наявність недостатньо розробленої сукупності взаємозв'язаних проблем вказаної взаємодії. До вказаної сукупності перш за все, слід віднести проблеми функціонального змісту регіональних систем, принципів і механізму інтеграційної взаємодії регіонів України.

Постановка завдання. Метою роботи розробка і обґрунтування підходів до дослідження, теоретичних і практичних аспектів комплексної наукової проблеми інтеграційної взаємодії регіонів як соціально-економічних систем.

Виклад основного матеріалу. Важливість інтеграційної взаємодії регіонів України обумовлена наступними пріоритетами.

По-перше, просторові трансформації стають однією із специфічних характеристик сучасного господарського процесу. В новому столітті починає домінувати соціально-економічна компонента процесу перетворення простору регіонального розвитку, яка знаходить свій прояв в перетворенні функціонального змісту простору суспільного розвитку без зміни його адміністративно-політичної форми.

По-друге, тенденція до інтеграції належить до домінуючих тенденцій сучасного соціально-економічного розвитку, оскільки вона охоплює суб'єктів, що функціонують практично на всіх рівнях організації суспільного господарського процесу, – від домогосподарства до міждержавних економічних об'єднань. У сучасному світі складно знайти таких суб'єктів економічних відносин, які б не були залучені до інтеграційної взаємодії.

По-третє, регіональний аспект інтеграційної взаємодії має особливе значення для сучасної України, оскільки бар'єри, що існують між соціально-економічними системами сусідніх регіонів в Україні, прирікають національну економіку на зростання невиправданих трансакційних витрат, зниження інвестиційної привабливості, закріплення сировинної орієнтації і загальне гальмування соціально-економічного розвитку.

По-четверте, тенденція до зміцнення вертикалі державної влади, що послідовно затверджується в сучасній Україні, в розширеному просторі знаходить свій прояв у формуванні особливої ланки структури державної влади і управління. При цьому існування такої ланки виправдовується його внеском в раціональне розміщення продуктивних сил регіонів, реальну інтеграцію їх систем і прискорення соціально-економічного розвитку всього розширеного простору країни.

По-п'яте, має місце об'єктивний процес збільшення регіональної складової розвитку національної економіки України. В умовах глобальної інтеграції економічних відносин у соціально-економічному просторі країни стають життєво необхідними раціональна структуризація і встановлення оптимальних форм інтеграційної взаємодії між регіональними системами. Більш того, будь-які прояви дезінтеграції між регіонами України несуть з собою погрози цілісності і подальшому існуванню країни.

Реалізація міжрегіональних інвестиційних проектів, комбінування потенціалів соціально-економічного розвитку регіонів, що тяжіють один до одного, зміцнення їх конкурентних позицій в глобальному економічному просторі на основі інтеграційної взаємодії знаходять статус принципів ефективної організації сучасного суспільно-господарського життя. Класична теза про те, що країна є сильною завдяки своїм регіонам, знаходить в сучасних умовах якісне нове звучання – Україна буде сильною завдяки інтеграції своїх регіонів [2].

Узагальнення концептуальних уявлень, що зустрічаються в сучасній науковій літературі, про систему регіону дозволяє зробити висновок про фундаментальну суперечність даної форми територіальної організації суспільно-господарського життя. Відносини, що об'єктивно існують в просторі регіону, консолідовані, певним способом впорядковані і організовані в систему, яка володіє наступними протилежними характеристиками:

- з одного боку, вона виступає як елемент, вбудований у вертикаль глобальної господарської системи, тобто включена до складу національної економіки, міждержавних інтеграційних утворень і інших складніших форм просторової організації;

- з іншого боку, вона відособлена і територіально локалізована, оскільки володіє системною якістю вхідних в неї елементів і власним потенціалом функціонування і розвитку.

Аналіз місця, ролі і взаємозв'язків регіональної системи, що позиціонується на одному з найважливіших мезорівнів глобальної системи соціально-економічних відносин, дозволяє таким чином визначити детермінанти її функціонального змісту. Детермінантами функціонального змісту соціально-економічної системи регіону-суб'єкта виступають: розміри і якісне різноманіття національного багатства, локалізованого в регіональному просторі; розміри і якісне різноманіття потреб населення регіону; масштаби регіонального простору; співвідношення між досягнутим рівнем розвитку і потенціалом подальшої еволюції регіону; спосіб включення регіону до складу національної економіки; спосіб локалізації ресурсів, чинників господарського процесу і суспільних потреб в просторі регіону; симетрія господарською і соціальною складових системи регіону.

Узагальнення результатів аналізу вказаних вище детермінант дає можливість визначити основні функції соціально-економічної системи сучасного російського регіону. Дані функції слід кваліфікувати таким чином:

- відтворювальна функція, орієнтована на задоволення потреб функціонування і розвитку суб'єктів, що існують в просторі регіону, а, отже, і на еволюцію регіональної системи в цілому;

- функція субординації по відношенню до вертикалі державної влади, що забезпечує «вбудовування» системи регіону в загальну соціально-економічну систему країни на основі взаємодії федерального центру і властей регіону;

- соціально-комунікаційна функція, яка орієнтована на розвиток специфічно суспільної (некомерційного) взаємодії суб'єктів в просторі регіону;

- інтеграційна функція, що забезпечує переплетення і інтеграцію різних регіональних систем, а також інтеграційну взаємодію з іншими рівнями глобальної господарської системи;

- інноваційна функція, орієнтована на модернізацію соціально-економічної системи регіону і розвиток її технологічної основи і людського чинника.

Знання вказаних функцій дозволяє забезпечувати потреби стратегічного планування і оперативного управління соціально-економічною системою регіону.

Інтеграція стає імперативом сучасної економіки, оскільки вона забезпечує синергетичний ефект в процесі комбінування, переплетення і зрощення потенціалів розвитку господарського процесу на всіх рівнях його організації [8]. Застосування інтеграційного підходу до розвитку соціально-економічної системи регіону обумовлене її позиціонуванням на одному з мезорівнів глобальної господарської системи. Стосовно регіонів сучасної України інтеграційний підхід додатково актуалізований: потребою переходу від етапу відновного зростання до етапу стійкого інвестиційного розвитку регіональних систем;

необхідністю здійснення ефективних просторових трансформацій в структурі національної економіки.

Адаптація інтеграційного підходу до розвитку соціально-економічної системи регіону обумовлено поряд обставин: локалізацією регіональної системи на одному з мезорівнів усесвітньої господарської системи, що формується; необхідністю пошуку ресурсів модернізації і прискорення розвитку регіональної системи; потребою в ефективній просторовій реорганізації національної економіки, що посилюється в умовах глобальної інтеграції.

З урахуванням вказаних вище обставин можна таким чином визначити специфічні цілі застосування інтеграційного підходу до розвитку соціально-економічної системи регіону: модернізація відтворювального процесу в розширеному просторі міжрегіональної взаємодії; множення потенціалу розвитку соціально-економічних систем регіонів, що взаємодіють між собою; зниження міжрегіональних бар'єрів на шляху потоків чинників і результатів виробництва; гармонізація соціального середовища взаємодіючих регіонів; формування якісне нових інститутів, що забезпечують розвиток розширеного простору міжрегіональної взаємодії.

Інтеграційний підхід до розвитку взаємодії між соціально-економічними системами регіонів, орієнтований на реалізацію об'єктивної потреби в інтеграції і витягання синергетичного ефекту від взаємодії регіональних систем, такий, що дозволяє забезпечити модернізацію функціонуючого капіталу, інфраструктури і ресурсної бази відтворення, інтенсифікацію еволюційного процесу в розширеному просторі, а також інституціоналізацію інтеграційної взаємодії між соціально-економічними системами регіонів.

При застосуванні зазначеного підходу необхідно виходити з уявлення про інтеграцію, як про суперечливий процес, протилежними сторонами якого виступають (табл. 1): інтеграція та дезінтеграція.

Таблиця 1

Співвідношення чинників інтеграції і дезінтеграції соціально-економічного простору

№ п/п	Чинники інтеграції	Чинники дезінтеграції
1.	Наявність ресурсів і капіталу для міжрегіональних проектів	Наявність зон конфліктів в регіонах або в їх ближньому оточенні
2.	Наявність елементів інфраструктури для міжрегіональної інтеграції	Тенденції до встановлення моно-контролю над розвитком регіонального бізнесу
3.	Представництво глобальних і національних інтеграційних структур в регіоні	Наявність високих міжрегіональних бар'єрів для потоків праці, капіталу і споживчих товарів
4.	Укладення договорів про інтеграційну взаємодію з сусідніми регіонами	Тенденції до обтяження зовнішніх інвесторів надмірними зобов'язаннями

Також, оцінюючи реальну суспільну потребу в інтеграції соціально-економічного простору, необхідно враховувати комплексність цього процесу, що включає наступні складові: подолання дезінтеграційних наслідків ринкових перетворень, що існують як усередині регіонів, так і в їх взаємовідносинах; розвиток інтеграційної взаємодії між регіональними системами у складі макрорегіону; формування інтегрального суб'єкта стратегічного управління макрорегіоном і підвищення ефективності взаємодії між його складовими (гілками державної та місцевої влади, бізнесу і населення).

Центральна ідея механізму інтеграційної взаємодії обумовлена природою, передумовами, цілями даного процесу і володіє синтетичним характером. Вона визначена за допомогою виділення наступних функціональних завдань і інструментів їх рішення:

- задача підготовки інтеграційної взаємодії – їй відповідають інструменти зниження і подолання міжрегіональних бар'єрів, що склалися в умовах попередніх етапів розвитку;
- задача запуску процесу інтеграційної взаємодії – їй адекватні інструменти організаційної підтримки і активізації елементів потенціалу інтеграційної взаємодії, що природно сформувався в регіональних системах;
- задача розвитку процесу інтеграційної взаємодії – для її вирішення потрібні інструменти інвестування частини отриманого синергетичного ефекту в цілях розширеного відтворення потенціалу інтеграційної взаємодії регіональних систем.

Узагальнення функціональних завдань інтеграційної взаємодії і інструментів їх рішення, принципів формування механізму інтеграційної взаємодії, а також результатів аналізу чинників інтеграції дозволило визначити функціональні ланки механізму інтеграційної взаємодії регіональних систем (рис. 1).

Рис. 1. Основні функціональні ланки механізму інтеграційної взаємодії регіональних систем

Спосіб структурної організації елементів, що входять в механізм інтеграційної взаємодії регіональних систем, заданий детермінантами соціально-економічної системи сучасної України.

На нашу думку якісною формою інтенсифікації взаємодії регіональних систем в переробній промисловості є міжрегіональні інтеграційні кластери. У структурі сучасних кластерів доцільно виділяти деякий осередок, що володіє найбільшою силою тяжіння по відношенню до решти учасників. Таким осередком в інвестиційно-інноваційному процесі стає, як правило, регіон-лідер в області інновацій. При цьому кластеризація орієнтована на інтеграцію наявних інвестиційних та інноваційних потенціалів регіонів щодо інвестування модернізації регіонального простору, технологічний прорив тощо.

Першим кроком у напрямі формування інтеграційного кластера може стати створення міжрегіонального центру інновацій і трансферу технологій, орієнтованого на розвиток переробної промисловості. Далі, необхідно сформувати структуру науково-освітнього профілю за участю тих ВНЗ і наукових організацій регіонів, які здатні і зацікавлені взяти участь в науковому забезпеченні діяльності кластера і підготовці його кадрів. Третім кроком алгоритму формування інтеграційного кластера повинне стати створення його конструкції - наукової, господарської і соціальної інфраструктури, серед елементів якої повинні домінувати міжрегіональні електронні наукові бібліотеки, інформаційні мережі, банки даних про інновації, центри інвестування.

Завершуючим кроком алгоритму формування інтеграційного кластера повинне стати об'єднання підприємств обробної промисловості регіонів до складу кластеру. З точки зору забезпечення фінансування інтеграційного розвитку актуалізуються проблеми управління інвестиційними ресурсами, витратами на інновації в рамках взаємодії інтегрованих акторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку. Підводячи підсумки викладеного вище, слід зробити такі висновки. Україна – це єдиний національний економічний комплекс. Лише зміцнення міжрегіональних господарських зв'язків, розвиток міжрегіональної співпраці дасть можливість розкрити і задіяти внутрішній потенціал розвитку територій, забезпечити інтеграцію регіонів. Власне, в цьому і полягає зміст нової регіональної політики. Основні теоретичні результати дослідження можуть стати концептуальною основою для подальшого розвитку механізму і інструментів інтеграції регіональних соціально-економічних систем, оптимізації об'єктної структури і способів суб'єктної організації економічних відносин в регіоні, а також для ефективного узгодження інтересів суб'єктів системи регіону.

Використана література:

1. Ахполова В. Б. Актуальность исследования межрегиональной интеграции / В. Б. Ахполова // Социально-экономические проблемы развития Южного макрорегиона. - Краснодар: ЮИМ, 2007. - Выпуск 10.
2. Борисова С. Е. Привлечение инвестиций в эпоху глобализации экономических процессов / С. Е. Борисова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. – Донецк, 2004. – Часть I. – С. 357-361.
3. Денисюк В. А. Розвиток інноваційних територіальних структур як важливої складової української інноваційної системи / В. А. Денисюк // Економічний часопис. – 2003. - №7-8. – С. 43-47.
4. Гаман М. В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід / М. В. Гаман. - К.: Вікторія, 2004.
5. Макогон Ю. В. Регіональні економічні зв'язки і вільні економічні зони / Ю. В. Макогон, В. І. Ляшенко, В. О. Кравченко. – Донецьк: ДонНУ, 2005.
6. Полтораков О. Ю. Інституційно-регіональний вимір інтеграції на просторі СНД / О. Ю. Полтораков // Глобалізація і сучасний міжнародний процес / за заг. ред. Проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна – К.: Університет «Україна», 2009. – С.267-294.
7. Попович А. Интеграция: теоретические аспекты [Електронний ресурс] / А. Попович // Режим доступу : <http://fmp-gugn.narod.ru/pop2.html>.
8. Шосталь С. О. Джерела та напрями залучення інвестицій в економіку України // Економіка та держава. – 2009. – №9. – С.89-91.

Статтю отримано 9 жовтня 2011 року

Рецензію на статтю дав д.е.н., проф. Стукало Н. В.